

БГАГАВАД-ГІТА

Бгаґавад-Гіта – або, в перекладі із санскриту, Пісня Господня – є найважливішою частиною давньоіндійського епосу, що називається Маґабґарата. В Маґабґараті описуються події приблизно 7-тисячолітньої давнини.

Бгаґавад-Гіта – великий філософський твір, який для історії Індії мав приблизно таку ж роль, яку Новий Завіт – для країн європейської культури. В обох цих книгах з великою потужністю проголошено принцип Любові-Бґакті як основи духовного вдосконалювання людини. Бгаґавад-Гіта також подає нам цілісне уявлення про фундаментальні питання філософії, зокрема, що таке людина, Бог, про сенс життя людини та принципи її еволюції.

Український поетичний переклад з санскриту Миколи Льницького.

БГАГАВАД-ГІТА БОЖЕСТВЕННА ПІСНЯ

*Альманах «Зерна»
Париж – Львів – Цвікау – 1999
Переклад з санскриту Миколи Ільницького*

ПІСНЯ ПЕРША ПЕРЕД БОЄМ НА ПОЛІ КУРУ

1. На Куру, священному полі, зійшлися дві лави.
Ой що ж це вчинили пандави, а чи каурави?
2. Дурйодгана бачить: пандави до бою готові.
До свого наставника він підійшов і промовив:
3. «Учителю, глянь: нас війська облягли, ніби тучі.
Привів їх сюди син Друпаци — кмітливий твій учень.
4. В них воїни — Арджуні рівня, тугі у них луки.
Вірата, Юдгана — знавці бойової науки.
5. Дивись, Чекітана і Кеші стоять у долині,
Пуруджит і Шайб'я — мов тури в подобі людини.
6. Міцний Юдгаманью, а з них Утгамайджа — дивися! —
Ну хто може стримати їх бойові колісниці!
7. І наших найкращих звитяжців, готових до січі,
Тобі поіменно назву, о народжений двічі:
8. Ти, вчителю, Бгішма та Кріпа — його не здолати! —
Ашватгама, Карна, Вікарна і син Сомадатти.
9. Та й інших немало життям ради мене не важить,

Дзвенить їхня зброя, і кожний у битві відважний.

10. Все ж нашої сили, що Бгішма збирає, замало,
Щоб силу під проводом Бгіми вона пододала.

11. Хто став — відповідно до стану і здійснених звершень —
Разом і осібно всі Бгішму пильнуймо найперше!»

12. Тут витязь, щоб дух укріпити, взяв мушлю велику —
І голос полинув, сильніший левиного рику.

13. І бубни, і сурми, й литаври лунали потому,
Луна навкруги розляглася, сильніша від грому.

14. Враз, білими кіньми запряжена, мчить колісниця,
В ній — Крішна і Арджуна, сяють їх доблесні лиця.

15. Сурмить Крішна в мушлю, і Арджуна вторить на зміну,
І Бгіма, наводячи острах, — у флейту тростинну.

16. Той звук підхопив і шле далі син Кунті вухатий,
Там Накула грати почав з Сухадевою-братом.

17. Тут лучник із Кеші, вояка міцний, волохатий,
А там он нащадок Сатьяки, кого не здолати.

18. Сурмили Друпада й нащадки його незліченні,
І син довгорукий Субгатри — на мушлі священній.

19. Той клич долітає до неба, пронизує уші,
Синам Дгрітараштри тривогою сповнює душі.

20. Вже стріли метнули в повітря два стани ворожі.
В пандавів на стягу знак Мавпи стоїть на сторожі.

21. Тут Арджуна очі до Крішни звертає: «О Боже!
Негайно спини колісницю між станів ворожих.

22. На тих подивитися хочу, що стали стіною,
З ким маю ще нині ставати до смертного бою.

23. З ким маю рубатися без милосердя й пощади,
Кого сюди вів Дгрітараштри підступний нащадок».

24. З уст Арджуни Крішна почув благородне благання —
Між військ колісницю раптово спинив без вагання.

25. При Бгішмі, при Дроні ворожі показує лави.
«Дивися, — говорить, — усе це війська кауравів».

26. У Арджуни серце стиснулось від болю й розпуки:
Побачив обличчя дідів, і батьків, і онуків.

27. У лавах ворожих — брати, свояки, побратими;
І кривного кривний вбиватиме стрілами злими.

28. Так Арджуна мовив, скорботою сповнений: «Боже!

Побачивши рід свій, ставати до бою не можу.

29. Щось тисне у грудях, нараз пересохло у роті,
Все тіло тремтить і волосся — неначе із дроту.

30. Горить моя шкіра, а серце пронизує мука,
Туманиться розум, в руках я не втримаю лука.

31. Знамення зловісні я бачу навколо щомиті...
Кому на добро будуть кривні мої перебиті?!

32. Не хочу ні царства, ні слави, о Господи правий,
Бо щастя — не в царстві, ані в насолоді, ні в славі,

33. Раз тих, задля кого держава і влада нам мила,
Чекає по смерті холодна і темна могила.

34. Діди, і батьки, і сини, і онуки-пагіння,
Дядьки, і свати, й свояки — від одного коріння.

35. Не хочу їх смерті, нехай в нагороду дістану
Не царство, а право трьома управляти світами.

36. Убивши синів Дгрітараштри, гріх візьму на душу,
Не радість відчую, а тяжко каратися мушу.

37. Вбивати рідню — чи близьку чи далеку — негоже,
Бо знищивши рід, ми нещасними станемо, Боже!

38. Хоча каурави, засліплені від віроломства,
Вже стріли свої занесли над майбутнім потомства,

39. А роду загибель — найбільше у світі нещастя,
Невже нам уникнути злочину свого не вдасться?!

40. Як рід розпадеться, то зникнуть законів кордони,
Свавілля й злочинство творитимуть власні закони.

41. А де беззаконня, там будуть вбивати і красти,
Там жони повіями стануть, змішаються касти.

42. А касти порушені — в пеклі опиниться кожний,
Забудуться предки, жертвовники згаснуть порожні.

43. Хто рід загубив, одступився од віри святої,
Зневажив закони й сім'ї предковічні устої,

44. Хто касти змішав, тим нема на землі покаєння,
Ті підуть у пекло — так мовить священне писання.

45. О горе: у нас нині намір злочинний на мислі,
Заради корони над родом загроза нависла.

46. Хай радше беззбройного вб'ють мене стріли ворожі,
Ніж маю на світі каратися вічно, о Боже!»

47. Так гірко промовивши і заточившись від муки,

На дно колісниці впав Арджуна й випустив лука.

ПІСНЯ ДРУГА ДИСПУТ АРДЖУНИ Й КРІШНИ

1. Облитому слізьми, поїнятому горем невтішним,
Так Арджуні мовив тоді повелитель наш Крішна:
2. «Той, хто у нещасті здригнувся душею, — не воїн.
Арієць такий лиш ганьби і зневаги достоїн.
3. Геть слабість із серця — вона воякові не личить!
Геть сумнів — до битви священний обов'язок кличе!»
4. «Та як же, скажи, я пронизуватъ стрілами стану
І Бгішму, і Дрону достойних з ворожого стану?
5. Вже радше, о Боже, хай жебрати піду під плотом,
Ніж їжу, окроплену кров'ю, нестиму до рота.
6. Не знати, що ліпше — поразка, а чи перемога:
Загине рідня — обірветься і наша дорога.
7. Страждає єство, і не годен збагнути я дгарми,
Відкрий мені очі, я учень твій, Боже, не марно.
8. Скорботний, не втішусь звитягою над ворогами,
Я влади не прагну над царствами і над світами».
9. І Арджуна мовив до Крішни: «Не стану до бою».
В душевнім сум'ятті замовк і поник головою.
10. Йому, що між двох супротивників став неутішно,
Отак, посміхнувшись, сказав повелитель наш Крішна:
11. «Хто вічні закони пізнав, не існує для того
У світі жалю ні до мертвого, ні до живого.
12. Бо ти, як і я, як і ті, хто умре навіть нині,
Тривали завжди, і ніхто з них ніколи не згине.
13. Як юність і зрілість в літа переходять старечі,
Так дух з тіла в тіло іде — і тужить не до речі.
14. Від тіла — і холод і жар, насолода, нещастя,
Тож тілові не довіряй: воно короткочасне.
15. Лиш тим, хто стійкий, незворушний у горі і щасті,
Здолати сум'яття й здобути безсмертя удасться.
16. Де грані буття й небуття? Хто знайти їх зуміє?
Лише просвітлений між ними зв'язок розуміє.
17. Лиш те, що пронизує тіло — одвічне і суще,
Його ще ніхто не зробив і не зробить минушим.
18. Минуці тіла, але вічності дух — незнищений.
До бою ставай без вагань під знамена священні.

19. Хто вбити боїться чи в битві кривавій умерти,
Не відає того, що він не убивця й не жертва.
20. Народження й смерть не властиві могутньому духу,
Він — вічний, живе і тоді, коли тіло без руху.
21. І хто незнищеного, хто нерожденного знає,
Той сам не уб'є і на вбивство когось не штовхає.
22. Ми одіж вдягаєм нову, як стара перетліла,
Й душа із старого в нове поселяється тіло.
23. Мечі проти неї й вітри-суховії безсилі,
Вона не згорить у вогні, не зволожиться в хвилі.
24. Вона віковічна — її не зродити й не вбити,
Вона всюдисуща — її не спалить, не втопити.
25. Незмінна, тривала, стійка, незбагненна одвіку.
Дізнавшись про це, не впадай у тривогу велику.
26. Як думає хтось, що він родиться і помирає,
Скорбота за нього хай душу твою не доймає.
27. Бо хто народився на світ, той повинен умерти,
Хто вмер, той відродиться в тілі новому по смерті.
28. Неявлене спершу, проявиться посередині,
Й неявленим знову стає на краю, при кончині.
29. Хто бачить той дух, той сприймає його, наче чудо,
І той, хто не бачить, теж чудом вважать його буде.
30. Той дух невразливий, яке б не прибрав собі тіло,
Не гине й тоді, коли кості на попіл зотліли.
31. Кинь сумніви пріч, хай обов'язок править тобою,
Бо ж кшатрій народжений для справедливого бою.
32. Як праведні йдуть у відкриті ворота до раю,
Так радісно кшатрій до правого бою ступає.
33. А в бій справедливий не хочеш іти — коли воїн —
Порушиш закон і зневаги лиш будеш достоїн.
34. Наймення твоє буде вічним презирством укрите,
Вже ліпше умерти, ніж славне імення зганьбити.
35. Подумають вої: «Зі страху утік із-під стягу»,
І їхня повага до тебе перейде в зневагу.
36. Презирства слова про ганьбу твою будуть летіти,
Як стріли ворожі — чи є щось ганебніше в світі?!
37. Убитий — на небі, живий — на землі, в насолоді.
Ставай же до бою, вагатися, витязю, годі:

38. Як рівних, прийнявши поразку, а чи перемогу,
Готуйся до битви, й гріха ти unikнеш тяжкого.
39. Я докази йоги тобі розтлумачив не марно:
Учиниш, як йогин, — розправишся з путами карми.
40. Бо часткою дгарми — хай буде вона й невелика —
Врятуєшся — запам'ятай — од великого лиха.
41. Рішучість думок — то спонука на вчинки священні,
Постійне вагання лиш сумніви плодить нікчемні.
42. Не мудрий, хто ведам присвятить слова велемовні,
Гадає, що веда — єдині закони верховні.
43. Такий вимагає для себе за зливи словесні
Тут — блага земні, а по смерті — блаженства небесні.
44. Хто прагне утіх або рветься до влади підступно,
Тим радість самадгі ніколи не буде доступна.
45. Знай, Арджуну, ведам доступні три гуни (три стани),
Ти гуни відкинь — і двоїтися розум не стане.
46. Нащо тобі різних криниць — з океану черпнув ти,
Яка тобі користь од вед, коли брагмо збагнув ти.
47. Нехай тебе діло веде, а не користь від діла,
Корисливість зникне — і лінь не пристане до тіла.
48. Із йогою будь — і настане до діла відвага
На вдачу й невдачу, бо йога — це ж є рівновага.
49. Кинь користолюбність, слугуючи Господу ревно:
Нікчемний, хто вигоду звик чатувати недремно.
50. Провини й заслуги відкинути мудрий зуміє,
Він прагне до йоги, бо йога — мистецтво у дії.
51. Хто вигоду, ділом здобути, рішуче відкинув,
Той пута народжень порвав і в блаженство поринув.
52. Коли подолає твій розум блукання пропащі,
Назавжди відкине омани заплутані хащі.
53. Як розум спокійно обійде фальшиві дороги,
Утвердишся ти в спогляданні і прийдеш до йоги».
54. «А як же пізнати стійкого у йозі? Навчи-но.
Як ходить він? Що він говорить? Який його вчинок?»
55. Так Арджуні Крішна сказав: «Хто зневажив бажання,
Хто, стійкість здобувши, заглибився у споглядання,
56. В біді не здригнувся, згасив задоволення, спрагу,
Хто пристрасть зборов і не знає ні гніву, ні страху,

57. Не відає втіхи, ні горя, ні болю й тривоги —
Такий от шукає до йоги прямої дороги.
58. Стійкий, хто чуття від предметів чуття відвертає,
Як тіло своє черепаха у панцир втягає.
59. Для того, хто вищого прагне, зникають предмети,
Лише залишається смак — пізнавати прикмети.
60. Бо навіть подвижник — він знає, що гоже й негоже, —
І той почуття свої стримати часто не може.
61. Хто їх вгамував, той у душі міцний, а не в тілі,
Він, сидячи навіть, прямує до вищої цілі.
62. Хто пристрастей раб, той не зможе уникнути лиха:
За пристрастю слідом прямує пожадлива пиha.
63. Пожадливість сплоджує гнів — смертоносну загрозу,
Що пам'ять туманить, ясний скаламучує розум.
64. Хто пристрастей світ омине, не здригнувшись чуттями,
Хто Господу серце вручив — ясність духа дістане.
65. Хто пан над чуттями, того не ляка невідомість,
У того для блага просвітлена духом свідомість.
66. Без розуму творчої думки знайти не удасться,
Без думки — спокою, без спокою — ладу і щастя.
67. Того ж, хто утіхам готовий довірити серце,
Свідомість заносить, як вітер на водах суденце.
68. Тоді лиш, о мужній, ти можеш здолати загрозу,
Як владу свою над чуттями вершитиме розум.
69. Всі сплять, а для розуму віщого — сонячна днина,
Всі смертні встають, для безсмертного — сонна година.
70. Як води вступають до моря безмежно стійкого,
Вступають бажання в такого, а не в пристрастного.
71. Відкинувши пристрасті, опанувавши собою,
Звільнившись від себе, приходить мудрець до спокою.
72. І навіть упавши, і навіть умерши від рани,
Хто з брагмо, той завжди на вірнім шляху до нірвани».

ПІСНЯ ТРЕТЯ КАРМА-ЙОГА

1. «Ти вчиш, — каже витязь, — що розум є вищий від чину,
А в діло криваве штовхаєш — назви-но причину.
2. Двозначні слова твої, як розуміти їх стану?
Вкажи мені шлях благовісний, не вводь ув оману».
3. «Є дві, — відповів на те Крішна, — до блага дороги:
Є йога знання, але ж є і діяльності йога.
4. Хто справи іще не почав, той не є у без-дії,
Сама бездіяльність — слабка на блаженство надія.
5. Без дії людині не жити, хоч як би й хотіла:
Природа щомиті її спонукає до діла.
6. Хто власні гальмує чуття, відірватись не в змозі
Від образів, серцеві милих, — на хибній дорозі.
7. А хто не цурається дії, чуття підкоривши,
На шлях справедливості той — будь упевнений — вийшов.
8. Не мучся бездією, сповною призначене сміло,
В бездії не зможеш своє спорожнить навіть тіло.
9. Те діло, яке не для жертви, — для світу, — мов пута.
Тож, Арджуно, діло верши, але серцем розкутим.
10. Всевишній сказав, сотворяючи жертву й людину:
Плодіться, нехай вас утіха веде безупину.
11. Приносьте офіру богам, і віддячать боги вам,
Приймаючи жертву, вони повертають борги вам.
12. Приймавши офіру, шлють благо всім сили небесні,
Хто даром за дар не віддячив, той злодій без честі.
13. Очиститься кожний, хто рештки збирає жертovní,
Той грішний, у кого для себе лиш горщики повні.
14. Від їжі істоти ростуть, ну а їжа — із хмари,
Дощ виник від жертви, а жертва з'явилась із карми.
15. Знай, карма — від Брами, з нетлінного виник той Брама,
Він міститься в жертві, яка обернулась дарами.
16. А хто не дає кружеляти одвічному колу,
Даремно на світі живе, непотрібний нікому.
17. А кожний, хто сповнений Атманом, радість пізнає,
Хто спокій знайшов у душі, той турботи не знає.
18. У кого своя до мети простелилась дорога,
Йому не потрібна в житті нічия допомога.

19. Хто сміло береться за діло й призначене чинить,
Хто пристрасті власні долає — досягне вершини.
20. Так Джанака мудрий досяг благоденства зеніту:
До діла свого приступай задля єдності світу,
21. Як чинить вожак, так чинити усьому заgonу,
Він має закон — жити всім по такому закону.
22. Усе я збагнув — три світи достеменно пізнав я,
Всього я досяг, але діяння не припиняв я.
23. Якби хоч на мить я до дії утратив охоту,
Відразу за мною усі припинили б роботу.
24. Якщо я спинюсь хоч на мить — Всесвіт хаос поглине,
Змішаються варни, загинуть і люди, й тварини.
25. Так чинять незрячі, для кого робота — повинність,
Так мудрі для єдності світу чинити повинні.
26. Просвітлений темного не підіймає на кпини,
Якщо той при ділі, бо діло — властивість людини.
27. В природі все гунам підвладне — стійке і мінливе,
Хто каже: «Усе роблю сам», той хвалько є брехливий.
28. Хто знає, як діляться гуни природи і дії,
До гун непричетний, він їх коlobіг розуміє.
29. Хто знає цю істину, хай свою мову обмежить:
Захоплених гунами й ділом нехай не бентежить.
30. Для мене верши всі діла, вічний Атман з тобою,
Від страху і пристрастей вільний, ти станеш до бою.
31. Хто вченням моїм керуватися буде в надії,
Той волю сподівану може здобути й при дії.
32. Той згине в невіданні, хто моє слово зневажить,
У кому непослух і чванство сліпе переважить.
33. Мудрець навіть чинить, скоряючись власній природі.
Всьому, що підвладне законам, перечити годі.
34. Огида і хіть — почуття споконвіку тілесні,
Від цих ворогів хай рятують нас сили небесні.
35. Призначену дгарму сповняй, не шукай досконалу,
Умри в ній, як треба: з чужого-бо користі мало».
36. Промовив тут Арджуна: «О, просвіти мене, Боже:
Хто всупереч волі схилити на гріх мене може?»
37. Почув він: «То гнів, що усе спопеляє до решти,
То пристрасть, то страх, то твое честолюбство, нарешті.

38. Як димом вогонь, як залізне люстерко — іржею,
Як зародок плівкою — світ оцей вкритий олжею.

39. Гнів — мудрості ворог, що досі у безвість не канув,
Вогонь ненаситний в одежі одвічного Ками.

40. Чуття, манас, буддхі (свідомість) гніздом його звуться;
Знання заслонивши, він дурить втілених заблудших.

41. Якщо ти зумієш свої почуття подолати,
То й того, що розум затьмарює, вб'єш супостата.

42. Могутня є сила чуттів, але розум — над нею,
Над розумом — вічна душа, а Господь — над душею.

43. До нього прямуй і ділами своїми й думками,
І лихо здолаєш в особі звабливого Ками».

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА ЙОГА ЖЕРТВИ

1. «Знай, — Крішна сказав, — я цю йогу по віщому знаку
Звістив Вівасванту, той — Ману, а Ману — Ікшваку.

2. По черзі отак пізнавали її раджа-ріші,
Та з часом губитися стали сліди її віщі.

3. Тож нині тобі заповім йогу цю незнищенну:
Пізнай, послідовнику й друже мій, тайну священну».

4. «Спочатку вродивсь Вівасвант, ну а ти після нього,
То як Вівасвантові міг ти повідати йогу?»

5. «Народжень-бо, Арджуно, в мене і в тебе багато,
Я знаю усі, а тобі їх не суджено знати,

6. Хоч я — вічний Атман — народження й смерті не маю,
Та волею з власної майї завжди виникаю.

7. Коли беззаконня розхитує світу основу,
Тоді сам із себе народжуюсь знову і знову.

8. Одвіку народжуюсь я для закону і влади,
Для кари злочинців, рятунку блаженних заради.

9. Хто мого народження опанував таїною,
Нових не зазнає народжень — зіллється зі мною.

10. Хто пристрасть здолав і наповнився мною до краю,
Очистився той і в буття моє легко вступає.

11. Із чим хто приходить до мене, тим стрінутий буде:
Без мене немає доріг, лиш моїми йдуть люди.

12. Хто успіху прагне, офіру підносить для неба,
Бо знає, що наміри ділом підкріплювать треба.

13. Розвівши по кастах людей за ділами земними,
Я сам, нерожденний, стою понад кастами тими.

14. Мене не заплямлять діла і їх плід не заманить,
Таким хто пізнав мене — ділом себе не споганить.

15. Так звільнення предки собі здобували при ділі.
Ти теж так живи і дійдеш до жаданої цілі.

16. Що дія, а що є без-дія — не знати й розумним,
Про дію повім тобі — хай покида тебе сумнів.

17. Про дію потрібну й заказану знати годиться,
І теж про без-дію; шлях дії — завжди таємниця.

18. Хто дію в без-дії, без-дію у дії вбачає,
Достойно той серед людей свої справи кінчає.

19. Хто здійснює без розрахунку свої починання,
Той дію спалив пізнанням і досяг осяяння.
20. Хто, діючи, на результат не плекає надії,
Той — вільний, той — зайнятий ділом — нічого не діє.
21. Хто пристрасті власні приборкав, той, зайнятий ділом,
У гріх не впадає, бо діло він здійснює тілом.
22. Вдоволений всім, що б там доля не слала для нього,
Без зла і злоби — чи поразка, а чи перемога, —
23. Він в мудрості вільний, здолавши любов і відразу,
І діло, що звершив як жертву, зникає відразу.
24. Жертовником, жертвою, полум'ям жертви є брагмо,
Куди не прямуєм, із ним ми з'єднатися прагнем.
25. Богам офірують пожертву одвіку йогини,
І в полум'ї жертви офіра ніколи не гине.
26. Той власні чуття свої кинув у племінь покути
І палить бажання, і пристрасті хоче забути,
27. А той свою силу життєву приносить у жертву,
Живу свою кров оберта добровільно у мертву,
28. Майно, навіть подвиги — бачачи в цьому загрозу —
У полум'ї палить нещадно, лишаючи розум.
29. Той вдихові видих, а той видиханню вдихання
Приносить в офіру, гартуючи дух ненастанно,
30. Той їжу обмежує й так, очищаючись, гасне,
У жертву життю віддає він життя своє власне.
31. Той брагмо досягне, хто жертви скуштує амріту,
Не жертуєш сам — не зазнаєш блаженного світу.
32. Як бачиш, всілякі є жертви, призначені Богу,
Від діла виводять вони на спасіння дорогу.
33. Хто жертує розумом, ліпше, ніж жертує річчю,
Бо розум панує над тілом, як день понад ніччю.
34. Припавши до вчителя стіп, правду звідувать личить,
Мудрець-правдовидець у неї тебе втаємничить.
35. Збагнувши цю мудрість, зумієш спокуси збороти,
Пізнаєш в собі і в мені розмаїті істоти.
36. Хоч би у житті ти був навіть по вінця гріховен,
Крізь зла океан провезе тебе мудрості човен.
37. Як в попіл поволі вогонь перетворює дрова,
Так мудрість діла спопелити доценту готова.

38. Немає учителя в світі над мудрості слово,
Воно до рятунку приводить завжди поступово.

39. Той, хто потягнувся до нього, хто пристрасті знищив,
Знання здобуває і мудрості благо найвище.

40. Безвірнику хтивому порятуватись не вдасться,
І він не зазнає ні іншого світу, ні щастя.

41. Хто мудрістю сумніви знищив, чуттям володіє,
Той відданий Богові і непричетний до дії.

42. Щоб в серці твоїм не гніздилися жадання безумні,
Мечем пізнання розсікай в ньому, Арджуно, сумнів».

ПІСНЯ П'ЯТА

ЙОГА ВІДРЕЧЕННЯ ВІД ДІЇ

1. «Ти, — Арджуна мовив, — і зречення хвалиш, і діло.
Що краще із них? Розтлумач-но мені зрозуміло».
2. «Обидві до блага ведуть, — каже Крішна, — дороги.
Та зречення шлях переважить діяльності йога.
3. Стійким санньясином є той, хто приборкав бажання,
Крізь сумнів привів протилежності до поєднання.
4. Діянно знання мудрий протиставляти не стане,
Одного досягши, плід другого також дістане.
5. Один до блаженства крізь роздуми санк'ї приходить,
А іншого — діло і вперте старання приводить.
6. Відрікся від дії — тяжка твоя путь до спасіння,
Сподвижника зразу чекає нове воскресіння.
7. Зливаючись з сутнім, чуття він скидає, як втому,
І діючи навіть, не брудниться зовсім при тому.
8. Хто істину відає, каже: «Не дію», одначе
Іде, відчуває, торкається, слухає, бачить,
9. Говорить, жує, засинає, приходить до тями.
«Це, — стверджує, — взаємодіють предмети з чуттями».
10. Хто діє для Бога чуттями і тілом, до того
Не липне лихе, як не змочує лотос волога.
11. Бо серцем, і розумом, і почуттями, і тілом
Очиститись може, як може очиститись ділом.
12. Хто дії плоди відкидає — Господній обранець,
Хто тільки плоди виглядає — нещасний їх бранець.
13. Не відає Атман мети ні в ділах, ні в мовчанні,
Він завжди щасливий у городі дев'ятибрамнім.
14. Всевишній не творить ні діла, ні плоду, ні роду,
Нічим не втручається у споконвічну природу.
15. Для нього одно — що гріховна душа, що побожна:
Невідання мла засліпити людину спроможна.
16. Хто ж волею Господа морок знанням переможе,
На того зійде, наче сонце, просвітлення Боже.
17. Хто в Богу себе усвідомить, утвердиться в ньому,
Розвіє гріхи і повернеться в світ цей потому.
18. Однаково дивиться мудрий на мавпу, брамина,
На пса і на того, хто варить у горщику псину.

19. Лиш той на землі подолав зваби марного світу,
Хто душу свою врівноважив, для брагмо відкрити.
20. Даремно радіти удачі, впадати у тугу,
Даремно страждати, долаючи серця недугу.
21. Хто в Богові щастя знайшов, вже ні холод, ні спрага
Не мучать його: він досягне найвищого блага.
22. Утіха тілесна до лиха веде, Каунтея,
Миттева ця втіха, мудрець не насититься нею.
23. Кому — ще від тіла не вільному — вирватись вдасться
Від голосу пристрасті й гніву — той звідає щастя.
24. Хто в собі щасливий, хто духом своїм осяяний,
Той сутність збагнув, той наблизивсь до брагмонірівани.
25. Той брагмо здобуде, хто мислі здолає гріховні,
Поборе подвійність, порине у сфери духовні.
26. Лиш той, чиї мислі ні гнівом, ні хіттю не скуті,
Хто Богові відданий, — той лиш наблизивсь до суті.
27. Хто в себе заглибивсь і погляд спинив на міжбрів'ї,
Крізь ніздрі вдихаючи і видихаючи рівно, —
28. Приборкає розум і серце, чуття переборє,
Здобудє свободу, забудє про страх і про горе.
29. Пізнавши мене, неподільного світу владику,
Здобудеш навіки ти радість блаженства велику».

ПІСНЯ ШОСТА ЙОГА САМОВЛАДАННЯ

1. «Той йогин, хто діло вершить, не жадаючи плоду,
Не кинувши огнище хатне, не зрікшися роду.
2. Затям собі: зречення тільки веде нас до йоги,
Її не досягнеш, чуття не приборкавши строго.
3. Лиш дія веде нас до йоги мовчання, а далі
Лиш той, хто збагнув її, втішиться в спокої сталім.
4. Тоді він байдужий до справи, до слави, до дії,
Бо вищою мудрістю вже назавжди володіє.
5. Піднявшись увись, опускатися долі негоже —
І другом, і ворогом кожен собі бути може.
6. Соратник собі, хто у герці себе переможе,
А хто не зумів — сам з собою у стані ворожим.
7. Хто в битві себе переміг, той досяг рівноваги, —
Не знає він щастя, ні лиха, ні спеки, ні спраги.
8. Хто мудрість осяг, той у сутнім — еством і думками,
Той став, наче золото, грудка землі або камінь.
9. Такий не осудить, не стане такий в обороні,
Бо він понад нами, не з нами — ні друг, ні сторонній.
10. Хай йогин таємно вправляється в йозі найдовше,
Весь сам із собою, думки свої власні зборовши.
11. Яскиню нехай обживає в пустельній місцині,
Застелить травою та шкурами, і в самотині,
12. Скоривши чуття, на одне свої мислі направить,
Заради очищення ревно виконує вправи.
13. Нехай нерухомо сидить і не зиркає скоса,
А погляд свій пильний спрямує до кінчика носа,
14. Прийнявши зарік брагмачар'ї, стійкий і блаженний,
На мене скерує думки і хай прагне до мене.
15. Постійно вправляючись, вирвавши розум з омани,
Він дійде тоді до найвищого стану — нирвани.
16. Хто їсть понад міру або ж не вживає нічого,
Хто любить поспати чи зовсім не спить — не для йоги.
17. А хто поміркований в рухах, у їжі, в роботі,
Для того лиш — йога, яка непідвладна скорботі.
18. Спокійна свідомість, що в Атмані стала стійкою,
Огорне такого в найвище блаженство спокою.

19. Як племінь палає, бо вітер його не колише,
Так його живє, увесь його себе присвятивши.
20. Де думка спокійна, впокорена вправою його,
Там кожен живє, у собі прозираючи Бога.
21. У радості вічній відкриється він тільки тому,
Хто Господа сущє у собі розпізнає самому.
22. Хто стану такого досяг, похитнути не годні
Його ні вагання, ні горе, ні сумніви жодні.
23. Знай, йогою зветься цей стан, він звільняє від болю,
Тож прагни до нього, віддай йому розум і волю.
24. Приборкай бажання, з якими ти пробував жити,
І натовп чуттів перед брамою серця спини ти.
25. Свідомість твоя хай тихесенько їх заколише,
Дасть Богові все і нічого собі не залишить.
26. Куди б не тікав неслухняний твій розум від тебе,
Його повертати до сутності Божої треба.
27. Жде того лише рівновага, блаженство найвище,
Хто наміри хтиві і пристрасті злі заколише.
28. Хто Господа звідав — в собі сатану подолає,
Із брагмо єднаючись, його живє блаженства зазнає.
29. Тож знай, що Всевишній пронизує кожну істоту,
Пронизує Господа кожна істота достоту.
30. Мене хто у всім і в мені усе легко побачить —
Не втратить мене і його Я ніколи не втрачу.
31. Усяк, хто мене, всюдисущого, свято шанує,
В мені він — при втіленні кожнім новому — існує.
32. Хто здатний однаково глянуть на лихо і щастя,
Того вже ніяким спокусам схитнути не вдасться».
33. «Цю його, — озвався тут Арджуна, — звеш ти тотожність,
А де в ній, скажи мені, бачиш для руху спроможність?
34. Таж розум рухливий, ще й сповнений сили і сприту,
Не стримать його, як не стримать шаленого вітру».
35. «Так, Арджуно, — Крішна на це, — розум впертий безмірно,
Та волею можна його загнудати, повір-но.
36. Той, хто над собою не владен, не звідає його.
Владання собою і вправи — до неї дорога».
37. Та Арджуна знову спитав: «А який шлях такого,
Що серцем відпав і від його й від діла земного?»

38. Обидва шляхи поминувши, чи він не загине,
Чи геть не розтане, як в літньому небі хмарина?

39. Скажи-но мені, укріпи мою душу, о Боже:
Ніхто, окрім тебе, розвіяти сумнів не зможе».

40. «Ні тут, ні по смерті ніхто не загине, мій сину,
Бо хто ж доброчинний ступає на хибну стежину?

41. По смерті віки перебувши в обителі Божій,
В щасливому домі він знов народитися може.

42. А може з'явиться в родині йогинів, одначе
Народження це буде, Арджуно, в світі найважче.

43. З минулих народжень єднання із сутнім зосталось,
В новому житті — осягати нову досконалість.

44. І вправи колишні нову відкривають дорогу.
Тож веду збагне, хто раніше збагнув тільки йогу.

45. Той йогин, що розум приборкав і сумніви знищив,
Ціною колишніх народжень йде шляхом найвищим.

46. Йог — вище пустельних аскетів і мудрих він вище,
І тих, що обряди справляють, сюди долучи ще.

47. Але поміж ними найперший, хто відданий буде
Одному мені лиш, — найвище блаженство здобуде».

ПІСНЯ СЪОМА ЙОГА ЗНАННЯ

1. «До мене прихилений серцем усім, — мовив Крішна, —
В оселі моїй мою сутність ти звідаєш віщу.
2. Що мудрістю є, зрозумієш, що тільки знаннями,
А це осягнувши, важливіше візьмеш до тям.
3. Чи з тисяч людей хоч один досконалості прагне,
А з тих, хто осяг її, хто мою сутність осягне?
4. Земля, і вода, і вогонь, і ефір, і повітря,
Емоції, розум, і тіла оселя — пракриті,
5. То нижча моя восьмигранна природа, а звідси —
І вища, безсмертна душа, що об'єднує світ цей.
6. Істоти всі — з лона її, маєш це зрозуміти,
Начало й кінець я усього, що міститься в світі.
7. Над мене — нічого, ніщо мене, знай, не поглине,
На мене нанизане все, як на нитку перлини.
8. Я — смак у воді, сину Кунті, я — звуку відлуння,
Блик сонця, я — слово у ведах, я — людяність в людях.
9. В огні я — сіяння немеркне, в землі — чистий подих,
Життя я — в істотах земних, я — подвижників подвиг.
10. Я — вічне насіння усіх, які є лиш істоти,
Я — розум розумних і я ж — найпишніших пишнота.
11. Я — міць непохитних, хто хіті опертися годен,
Я — гін життєтворчий в істотах, обранцю Господен.
12. Я — пристрасть, я — благочестивість і навіть омана,
Всі стани живуть у мені споконвічно і я в них.
13. Три стани весь світ цей минуций ведуть у загладу,
Я ж — вічний і вічно над ними я матиму владу.
14. Три гуни складають мою предковічну майю,
Хто прагне мене, перепони для того немає.
15. До мене не прагнуть лише лиходії нікчемні,
Опіку над ними взяли уже демони темні.
16. Є праведних роди чотири, що вірні на ділі,
Страждальців і тих мудреців, які прагнуть до цілі.
17. Найперше — правдивий і чесний, що вірить в єдине.
Знай, Арджуно, що найдорожчий я мудрій людині.
18. До мене подібним мудрець є у суті духовній,
В стремлінні до мене на шлях він ступає верховний.

19. В потоці життя зазнає він народжень багато:
«Господь є усе», — мислить важкодоступний магатма.
20. Бо навіть такі, які пристрастям тільки покірні, —
Природі своїй, наче власній обітниці, вірні.
21. Яким не приносив би ідолам смертний офіру,
Йому непорушну його посилаю я віру.
22. Він кріпиться духом від неї, і блага жадані
Від неї бере, хоча мною усі вони дані.
23. Та знай, що плоди тої віри минущі й нужденні —
Приходять мої послідовники тільки до мене.
24. Що справжній я — не проявлений, немудрі гадають,
Вони мене неперebutнього зовсім не знають.
25. Я недосягнений, я схований в майї духовній,
Не знає мене, нерожденного, світ цей гріховний.
26. Я знаю усе, що було і що має настати,
Про мене одного заказано смертному знати.
27. Приваба й відраза народжують, Арджуно, сумнів,
А в сумніві знак роздвоєння постійно присутній.
28. Блаженним є той, хто здолати зумів роздвоєння,
Несхитний в обітниці — перед порогом блаженства.
29. Хто в мені одному шукає від смерті притулку,
До брагмо ступив на єдину дорогу рятунку.
30. А хто мене знає як сутність, як Бога, як жертву,
Той духом несхибним до мене приходить у смерті».

ПІСНЯ ВОСЬМА

ОСЯГНЕННЯ ВСЕВИШНЬОГО

1. «А хто ж такий Атман і що таке карма і брагмо?
Скажи, як ввійти мені в вічної сутності брами?»
2. Хто жертви володар, як він проникає у тіло?
Як духом його осягти, коли тіло зотліло?»
3. «Знай, брагмо є вічне, а Атманом є самочинне,
А кармою зветься народження й смерті причина.
4. Знай, сутність найвища міститися може у плиннім,
А жертва просвічує в тілі, як світ у краплині.
5. Хто з тілом прощаючись, не забуває про мене,
Той в сутність вступає мою, у буття незнищенне.
6. Яку ти у смертну годину пригадуєш сутність,
До тої прямуєш і в ній будеш завжди присутній.
7. Отак без вагання тримайся мене під час бою,
Вручи мені серце і розум — я буду з тобою.
8. Хто вправами йозі готовий вручити свідомість,
Той втратить дрібне, але прийде до Бога натомість,
9. До вічного духа, малого, як зернятко маку,
Творця осяйного, що знищує темінь і мряку.
10. Хто в смертну годину присягу свою не порушить,
Спрямує всю силу в міжбрів'я — досягне пуруші.
11. І ще я відкрию тобі: у минутому світі
Подвижники — ті, що звільнились від прагнень і хіті.
12. Замкнувши для серця свого всі ворота і брами,
Життєві потоки тримають у мозку, як в рамі.
13. Хто ом вимовляє священне, як брагмо, єдине,
Той тіло лишає, до мене іде щохвилини.
14. Для йогинів вірних з думками про мене щомиті
Дороги до мене, о мужній, постійно відкриті.
15. І хто за життя досконалість найвищу з них має,
Народжень нових на землі той уже не знає.
16. Світи, пам'ятай, кругообіжну мають основу,
Досягши мене, вже ніхто не народиться знову.
17. Хто знає світ Брами, його пізнає через очі:
Поділений він рівномірно на дні і на ночі.
18. Йде за не проявленим ночі проявлене днини —
У світі проявленого не проявлене гине.

19. А скільки істот, що за темені зникли поволі,
З'являються разом із променем на видноколі.

20. Та знай, що буття не проявлене ще не єдине,
Є й вічне, яке із істотами разом не гине.

21. Це не проявлене, це вічне, це неперехідне —
Верховна оселя моя. І лиш хто його гідний,

22. Той вже не народиться знову. Він буде по смерті
З тим духом найвищим, що Всесвіт на нім розпростертий.

23. Повернеться чи не повернеться йогин — не бійся, —
Тобі сповіщатиму я, о найкращий з індійців.

24. При світлі, у час, коли сонце на північ запрагло,
Хто брагмо досяг, той по смерті вступає у брагмо.

25. При темені, в пору, як сонце на південь вертає,
Вмираючи, йогин іще народитися має.

26. Одвічні дороги ці світу складають основу:
Одна без повернень, а друга вертається знову.

27. Не буде блукати, хто знає про дві ці дороги;
Ніде і ніколи не зраджуй, мій витязю, йоги!

28. За подвиги й жертви утішишся свіжістю плоду:
Одвічна обитель тобі буде в винагороду».

ПІСНЯ ДЕВ'ЯТА НАЙПОТАЄМНІШІ ЗНАННЯ

1. «Відкрию тобі сокровенне знання, — мовив Крішна. —
Пізнавши його, ти позбудешся сумнівів грішних.
2. Бо ця таємниця є мудрості вияв найвищий,
Збагнувши її, ти пройдеш через племін очищень.
3. Хто цього закону не визнав, зазнає покари,
І знову до смерті ітиме шляхами самсари.
4. Весь світ, що його навкруги розпростер я, — минуций,
В мені — всі істоти його, тільки я вічносущий.
5. Хоч я — не в істотах, збагни мою владарську йогу, —
Я — їхній носій і творець, їх пускаю в дорогу.
6. Як вітер, що простір увесь заповняє собою,
Отак всі істоти земні у мені і зі мною.
7. Усі під кінець у мою вони входять основу,
А потім наново усіх я відроджую знову.
8. Творю їх постійно, не маючи власної вроди,
Помимо їх волі — творю їх по волі природи.
9. Та знай же, звитяжцю, що цим я не скований ділом,
Не скований ділом, тому що не скований тілом.
10. Чергую незмінно я спокій і рух у природі,
Тримаючи світ у постійному круговороті.
11. І хто зневажає мене за людини подобу,
Той сутність сприйняти не годен, а тільки оздобу.
12. Та знай, що діла їх нікчемні, фальшива наука,
Вони, заблудивши, попали під демонську руку.
13. А душі великі в мені убачають священне —
Начало духовне й начало життя незнищенне.
14. Обітницям вірні, надійні у вчинку і слові,
Вони мені, Арджуно, завжди служити готові.
15. І ті, що у жертву мені свою мудрість приносять, —
Єдиного у многоликості вічній підносять.
16. Я жертва й жертovníк водночас, я — предкам офіра,
Я — масло й вогонь, я основа прадавньої віри.
17. Я — світу земного і мати й отець-вседержитель,
Ріг, Сама, Яджур-вед носій і вогонь-очиститель.
18. Я — свідок, володар, опора, я — вічності сім'я,
Я — дім і дорога, я — зникнення і воскресіння.

19. Спадаю на землю дощем і спекотним паланням,
Я — сат і асат — існування і неіснування.
20. Хто відає веди, та не подолав свої вади,
Благають, щоб я їх у царство небесне спровадив.
21. Зазнавши блаженства, до смертних вертаються знову,
Щоб сходженням і опусканням здобути основу.
22. Хто вірний мені без вагання, не зрадивши йоги,
Того я спроваджую в спокою вічні чертоги.
23. Хто жертвує іншим богам, але сповнений віри,
Все одно до мене його потрапляє офіра.
24. Для мене вона, хоч не знавши мене, нагороду
Ніхто не здобуде від свого жертовного плоду.
25. До духів, до предків ідуть, хто зберіг у них віру,
Хто вірить у мене — мені той приносить офіру.
26. Усе, що підносять, — чи квітку, чи хліб або воду, —
Приймаю, сумирність являючи, а не погорду.
27. Усе, що учиниш ти, Арджуно, — благословенне,
Звитяги твої, пам'ятай, — це пожертва для мене.
28. Ти звільнишся ними від карми — від дій своїх плоду,
І зречення йогу пізнавши, здобудеш свободу.
29. Для мене немає ні доброго, ані лихого,
Та вірного — в мені душа, а моя душа — в нього.
30. Якщо навіть грішник одному мені поклонився —
На праведних стежці і він відтепер опинився.
31. І праведним ставши, здобуде блаженство невдовзі:
Не згине, затям собі, Арджуно, мій послідовник.
32. Хто з гіршого лона шукає у мене притулку —
Жінки, вайш'ї, шудри — усі на дорозі рятунку.
33. Тим паче вже чисті брагмани або раджа-ріші,
Що волею Бога вступили у світ оцей грішний.
34. Якщо твої мислі пронизані мислю одною,
Ти прийдеш до мене і будеш навіки зі мною».

ПІСНЯ ДЕСЯТА ДОСКОНАЛІСТЬ АБСОЛЮТУ

1. «Послухай, звияжцю, кого супроводить відвага:
Я віще скажу тобі слово, бажаючи блага.
2. Боги й мудрі ріші походження мого не знають —
Походження своє від мене вони починають.
3. Хто знає мене, нерожденного владаря світу,
Нікому за вчинки свої не складатиме звіту.
4. Терпіння, правдивість, упевненість, воля, відвага,
Начало й кінець, осторога, любов і зневага,
5. Розважність, правдивість, терпіння — всі стани на світі
Від мене походять, які б не були розмаїті.
6. Сім рішів, всі предки людей — від мого повеління, —
А з них почалися на світі нові покоління.
7. Хто добре усі мої втілення знає, для того —
Хай сумнів його не терзає — відчинена його.
8. Я — Всесвіту цього основа і першоначало,
Хто це осягнув, ті з любов'ю мене величають.
9. Життя в мої руки вручають, і слово по слову
Про мене ведуть нескінченну і мудру розмову.
10. За вірність і відданість кожного з них, як одного,
Наблизив до себе я їх через себе самого.
11. Я також у їхнім естві за любов у віддяку
Світільником мудрості їх розсіватиму мряку».
12. «Ти звешся, — сказав на те Арджуна, — духом священним,
Божественним, вічним, невразливим і нерожденним.
13. Скажи, всемогутній, мені, в чому правда й неправда?
Такими ж тебе величають Асіта, Нарада.
14. Я вірю у все, що говориш ти, русоволосий,
Про тебе ж боги і данави не відають досі.
15. Лише через себе ти знаєш себе, сонцеликий,
Творець всіх богів та істот, всього світу владика.
16. Скажи-но мені, щоби міг до кінця я збагнути,
У чім заховались джерела твоєї могуті?
17. До тебе звертаюсь, з тобою в думках повсякчасно,
В яких іпостасях мені ти покажешся ясно?
18. Докладно мені розтлумач вияв власної сили,
Амрітою слів ти ще досі мене не наситив».

19. «Хай буде! — сказав на те Арджуні Крішна. —
Для сили моєї шукати обмеження смішно.
20. У кожному серці живому я бути повинен,
Я — цілого світу початок, кінець, середина.
21. Я — Вішну з простору, якого ніхто ще не змірив,
Я — вихор вітрів, я зірниця із дому сузір'їв.
22. Із вед — Самаведа, свідомість у смертних істотах,
Я — Індра з богів, з вражень — манас, це відай достоту.
23. Із Рудрів я — Шіва, з володарів скарбів — Кубера,
Я — Агні з вогнів, з гір, уславлених скарбами, — Меру.
24. З жерців Брігаспаті верховний — про це відай ти лиш, —
З вождів — Картікейя, і море — із водовмістилищ.
25. Із мови — той склад, що кінця, ні початку не має,
Із жертв — шепіт мантри священний, із гір — Гімалаї.
26. Я — фікус — з дерев, я — Нарада — із рішів священних,
Я — із мудреців Чітрарадга, Капіла — з блаженних.
27. З коней — Уччайшправа, який народився з амріти,
Із царських слонів — Айравата, з людей — повелитель.
28. Із зброї — вогонь блискавиці в долині лицарства,
Із зміїв — Васукі — мудрець із підводного царства.
29. Із нагів — Ананта, що землю тримає на спині,
Я — аріїв предок, я — в світі найперша людина.
30. Зі звірів — я лев, із птахів піднебесних — Гаруда,
Із виміру — час, що тримати в полоні всіх буде,
31. Я вітер з очисних стихій, з воїв — Рами відвага,
Із риб я — акула, а з рік повноводних я — Ганга.
32. Усяких створінь я — початок, кінець, середина,
Я — вчення про душу, я — мудрості мова єдина.
33. Із літер я — А, я — зразок граматичних сполучень,
Я — час нескінченний, я — вічний учитель і учень.
34. Народження й смерть, що усі їм підвладні істоти,
З жіночості — врода, принада, високі чесноти.
35. Із гімнів я — Брігатсаман, ритм — із пісні спасіння,
Весна — із пір року, що землю встеляє цвітінням.
36. Із вічних спокус я — гра в кості, я — пишних пишнота,
Я — правда правдивих, вояків — до бою охота.
37. Я — Арджуна з роду Панду, я — Васудева — з Крішни,
Із мудрих — Ушана, з мислителів — В'яса безгрішний.

38. Я — жезло владик, я — страждених до битви спонука,
Обітниця вічної тайни, я — мудрих наука.

39. Що мають істоти насіння — моя це турбота,
Мені непідвладної в світі немає істоти.

40. Нема моїм силам межі у минулім, прийдешнім —
Про всі мої втілення звідай, звитяжцю, нарешті.

41. Збагни: все вродливе, міцне, життєдайне, правдиве
Із частки моєї одвічної сили сплодилось.

42. Навіщо, сподвижнику, знань тобі стільки одному?
Я, світ увесь цей сотворивши, є часткою в ньому».

ПІСНЯ ОДИНАДЦЯТА ВСЕСВІТНЯ ФОРМА

1. «Ти тайну відкрив мені, — Арджуна мовив, — найвищу,
І словом прихильності всі мої сумніви знищив.
2. Начала й кінця всіх істот з'ясував мені сутність,
А також у всьому свою неминущу присутність.
3. Таким, яким ти описав себе, лотосоокий,
Угледіти хочу божественний лик твій високий.
4. Якщо ти вважаєш, що глянути можу на нього,
Мені покажися, ясний повелителю йоги!»
5. «Таж безліч утілень моїх всюди бачити можна,
І суттю і формою з них відрізняється кожна.
6. Ось Рудри-вітри з варти Індри золотоволосі,
Ашвіни-близнята, що присмерк і просвіт приносять.
7. У тілі моєму простелений світ неподільно,
У русі й спокої його розглядатимеш вільно.
8. Та зором людським ти мене споглядати не годен,
Тож я тобі, Арджуно, зір подарую Господен».
9. Відразу за тими словами великий владика
Явив перед сином землі образ свій многоликий
10. Із безлічі уст і очей, у божественних шатах,
При зброї ясній, яку може носити лиш кшатрій.
11. В розкішних вінках, в ароматі мастил запахущих,
Вродливий, ясний, усевидящий і всюдисущий.
12. Якби в небі тисячі сонць одночасно світили,
Можливо, що сяйва його досягли б вони сили.
13. У постаті Бога богів, як в сліпучому світлі,
Нові відкривались світи, многократно розквітлі.
14. Охоплений трепетом, сповнений страху і муки,
Так Арджуна мовив, до Бога здіймаючи руки:
15. «У тілі твоєму без ліку богів і героїв.
Ось Брама-владика могутній на лотосі-троні.
16. У безлічі рук і очей бачу образ єдиний.
Для тебе немає початку, кінця, середини.
17. Я бачу тебе, світлосяйний, тебе, яснолиций,
Із жезлом в руці, в осяянні вогню-блискавиці.
18. Ти — першість, ти — вічність, ти — Всесвіту кров житгедайна,
Ти — страж непідкупний законів природи, ти — тайна.

19. Ти — сонячно-місячноликий, ти — полум'я жертви,
Ти світ осягаєш навкруг своїм світлом немеркним.
20. Усе, що між небом і понад землею, — твій вівтар,
Пронизує образ твій небо, і землю, й повітря.
21. До тебе боги припадають із вигуком: «Свасті!»
Тебе святі ріші благають: рятуй від напасті!
22. Васави і Рудри, Марути, Ушмапи і Вишви,
Ще й сонми асурів тебе прославляють, найвищий.
23. Твій образ сторукий, стоногий, стоокий, столикий,
Стозубий, стобедрий — породжує трепет великий.
24. Торкаючись неба, глядиш попеліючим зором,
Таким тебе вздрівши, вгамується серце не скоро.
25. Побачивши пашу відкриту, мов час, нещадиму,
Благаю: Всевишній, рятуй мене, грішну людину!
26. Сини Дгрітараштри, готові у битві вмирати,
І Бгішма, і Дрона, й хоробрі проводирі раті,
27. Йдуть в пашу твою із безжальними шаблезубами,
І виснуть на них із розтряненими черепами.
28. Як ріки нестримно до берега прагнуть морського —
У безвість палючу йдуть витязі роду людського.
29. Як ніжні метелики в полум'ї свічки — пропащі,
Так гинуть світи, до твоєї наблизившись пащі.
30. Це ти вогняними облизуєш їх язиками,
Розсіюєш світло і все розсікаєш, мов камінь.
31. Скажи мені, хто ти, всели в моє серце надію,
Не годен тебе я пізнати, збагнуть твою дію».
32. «Я — час, — мовив Крішна, — усе руйнувати я мушу.
Живими я воїнів з битви і так не відпущу.
33. До бою ставай, і щоб серце від мук не боліло,
Я сам буду битись, а ти будеш — воїном зліва.
34. Долай супротивника, вклинься в його оборону,
Я й так уже вбив їх — і Карну, і Бгішму, і Дрону».
35. Почувши наказ Усевишнього, воїн звитяжний
До нього звернувся в поклоні, задумався тяжко:
36. «Весь світ обняла твоя слава. Радіють блаженні,
Ракшаси кидаються врозтіч, немов навіжені.
37. І як тебе, вчителю, не прославляти, коли ти —
Буття-небуття, нескінченність, отець-повелитель.

38. Ти — родоначальник богів, всього світу опора,
Основа науки, обитель святильника в горах.
39. Ти — сонце, ти — місяць, ти — води, що все омивають,
Ти — предок усіх, і усі тобі гімни співають.
40. Ти — всі. Тобі слава лунає із заходу й сходу,
Ти — міць, і нема перепон для твого приходу.
41. Я чистосердечно товаришем звав тебе завше,
В наївності юній обличчя твого не пізнавши.
42. Поклін не віддав на прогулянці десь, а чи, може,
При людях або наодинці — прости мені, Боже!
43. Ти — Всесвіту цього творець в його русі й спокої,
Ніде в трьох світах не знайти більше сили такої.
44. Тому прихиляюся нині до тебе всім серцем,
Як батько до сина, до мене ти будь милосердним.
45. Від того, що бачив я, сповнений жахом до краю,
Верни попередній свій, вчителю, образ, — благаю!
46. Ніколи уже не забуду твоєї науки,
Та чотирируким стань знову, о тисячорукій!»
47. «Я вищий свій образ тобі дав можливість уздріти,
Його, окрім тебе, ніхто ще не бачив на світі.
48. Цей образ ні силою знань, ані подвигу й жертви
Нікому, крім тебе, іще не являвся зі смертних.
49. Мій вид лицезрівши жакливий не плач, не губися;
50. Без страху, із серцем спокійним на цей подивися.
51. Так мовлячи, знов перед учнем учитель явився
У давній подобі, в якій упізнав його витязь.
52. «Дивитись на тебе, — рік Арджуна, — знову я можу,
І знов до свідомості і рівноваги приходжу».
53. «Ти бачив, — рік Крішна, — мій образ в такому із втілень,
В якому й боги би його споглядати хотіли.
54. Та силою вед, ані зброї, ні жертви, одначе,
Ніхто не побачить його, яким ти його бачив.
55. Пізнати його, пам'ятай, таким можна тоді лиш,
Коли в саможертві себе на частини не ділиш.
56. Хто власною ціллю зробив моє слово і діло, —
Нікому не ворог, мені він належить всеціло».

ПІСНЯ ДВАНАДЦЯТА ВІДДАНЕ СЛУЖІННЯ

1. «Чи ті, які суть твою, — Арджуна мовив, — пізнали,
Чи ті, що в неявилене вірять, найбільш досконалі?»
2. «Найбільш досконалі, — сказав на те Чотирирукий, —
Хто вірить у мене без сумніву і без принуки.
3. Та навіть і ті, що в неявилене вірять ще нині,
У вічне, незрушне, чи в те, що на самій вершині, —
4. Чуття, і смаки, і прив'язаності подолавши
Розважністю й розумом, прийдуть до мене назавше.
5. Таких, що в неявилене вірять, на світі ще багато,
Важка і крута їхня до порятунку дорога.
6. Хто ділом до мене ішов в послідовності строгій,
І хто мене йогою визнав, шануючи його,
7. На мені думки зосередив — ніякої кари
Зазнати не може: врятую його від самсари.
8. У мене занур своє серце, умом будь зі мною —
І в мене перейдеш від плоті своєї земної.
9. Не можеш думками, нащадку ясний кауравів,
До мене наблизитись — спробуй тоді через вправи.
10. Коли ж і на вправи твоє неподатливе тіло,
До мене наблизитись можеш завжди через діло.
11. Якщо ж ти в стремлінні до мене й на діло нездатен,
Тоді відречися уже від його результатів.
12. Бо ліпше від вправи — знання, від знання ліпший роздум,
Відмова від плоду діяльності — краща ніж розум.
13. Від заздрості і співчуття, від терпіння й страждання,
Від гніву, омани, майна, милосердя, кохання
14. Завжди вільний йогоин, упевнений і незворушний,
Він серце віддав мені, розум віддав мені й душу.
15. Ніхто не тікає від нього і він ні від кого,
Він вільний у вчинках і мислях — приймаю такого.
16. Кого самолюбства і чванства не тиснуть окуви,
Хто все задля мене покинув — приймаю такого.
17. Хто пріч відійшов і від доброго і від лихого,
Здолавши любов і ненависть, — приймаю такого.
18. Хто рівний до недруга й друга, хвальби і прокльону,
До холоду й жару, до злого і доброго тону,

19. До слави й ганьби, до прихильного слова і злого,
Хто в помислах непогрішимий — я кличу такого.

20. Хто йде таким шляхом несхибно, хто вірою дише,
Хто прагне мене досягнути — до мене найближчий».

ПІСНЯ ТРИНАДЦЯТА

ПОЛЕ ЗНАННЯ І ПІЗНАВАННЯ ПОЛЯ

1. «Іще розтлумач, — мовив витязь, — пракріті й пуршу:
Знання і предмет пізнання розрізнити я мушу».
2. «Затям же, знанням, — мовив Крішна великий, — є поле.
Та хтось же працює, щоби не було воно голе.
3. Приймай мене тим, хто науки поля усі звідав,
Бо той, хто пізнав тіло й душу, йде мудрості слідом.
4. Яким є це поле знання, звідкіля і що значить,
І ким є той, хто пізнає, я тобі розтлумачу.
5. У гімнах не раз вже співали про це ріші мудрі,
Згадай-но хоча би священні рядки Брагмасутри.
6. Основа особи, омана, осягнення суті,
І вигонів п'ять, де чуттів одинадцять пасуться,
7. Огида, прив'язаність, радість, вдоволення, воля —
Ось, коротко, те, що потрібно віднести до поля.
8. Смирненість, повага до вчителя, самовладання,
Терпіння, відвертість, чеснота, відсутність жадання,
9. Відчуженість від насолоди, багатства і блага,
Байдужість до болю, до старості й смерті зневага,
10. Думок рівновага у справах невтішних, при тому
Від кривих відреченість — сина, дружини, від дому,
11. На мене скеровані мислі, відсутність гордині,
Віддаленість від товариства в пустельній яскіні.
12. Знанням є осягнення правди, оманою — решта,
Найвищою стійкістю тільки усе це збагнеш ти.
13. Затям собі, як увійти у безсмертності браму:
За межами наших чуттів лежить вічності брагмо.
14. Усюди у нього є руки, і ноги, і очі,
Воно проникає, де тільки проникнути хоче.
15. Чуттями всіма володіє, од всіх незалежне,
Нічим не обмежене, в проявах власних безмежне.
16. Незрушне воно і ніколи не знає спокою,
Далеке й близьке, у тобі воно й поруч з тобою.
17. У всьому воно і постійно у сутності власній —
І творить істоти і знищує їх одночасно.
18. Воно — світло світу, воно — протилежність темноті,
Знання і мета, воно в кожній присутнє істоті.

19. Так поле, знання, та предмет пізнання пояснює:
Збагнувши це, бхакта мій в моє бування вступає.
20. Ще необхідно пракріті й пурушу розкрити.
Вони — віковічні, та зміни ідуть від пракріті.
21. Практи-природа — основа причинності й дії,
Пуруша-душа — це страждання і радості вияв.
22. Пуруша прямує до гун — до гармонії, вроди,
Приводить поєднання їх до обнови природи.
23. Великий Владика, твердий, непідкупний, незрушний,
Найвищий Господь — ось хто в тілі пракріті — пуруша.
24. Хто з гунами разом пракріті й пурушу пізнає —
Хоча і живе, та народжень нових не зазнає.
25. Одні пізнають в собі Господа силою мислі,
А інших до нього приводять діла безкорислі.
26. І ті навіть смерть подолають своєю, що учення
Про Бога приймають від інших, немов одкровення.
27. Хто бачить: Всевишній пронизує кожну істоту,
У плинному вічне той спостерігає достоту.
28. Хто Господа бачить у всьому і всюди незмінно,
Не шкодить собі, іде шляхом найвищим постійно.
29. І той, хто збагнув, що природа всі звершує дії,
А розум — без-дія, той справжнім знанням володіє.
30. Той також до брагмо приходить, хто передбачає,
Що кожна частина у цілому перебуває.
31. Знай, Атман ніколи й ні в чім не плямується ділом,
Він непроминальний, хоча й нерозлучний із тілом.
32. Як простір не плямиться, в кожну проникши щілину,
Так в кожному тілі не плямиться Атман, мій сину.
33. Як сонце єдине освітлює гори і доли,
Так само і поля господар освітлює поле.
34. До Бога ідуть, хто зумів оком мудрості вздріти
Звільнення істот від тілесної форми — пракріті».

ПІСНЯ ЧОТИРНАДЦЯТА ТРИ ГУНИ ПРИРОДИ

1. «І є ще найвище знання, — мовив Крішна, — пізнали Аскети його і здобули у нім досконалість.
2. Хто сперся на нього, в мою проникає основу,
Той смерті не знатиме і не народиться знову.
3. Є лоном моїм вічне брагмо, я кидаю в нього
Насіння своє для народження всього земного.
4. Для всякого тіла, де здатне воно виникати,
Лиш я — його батько, а брагмо одвічне — це мати.
5. І саттва, і раджас, і тамас — це гуни пракріті,
Що тіло одвічного міцно зшивають, як ниті.
6. З них саттва — побожність, нема на ній жодної плями,
Вона наділяє нас щастям, здоров'ям, знаннями,
7. І раджас — це пристрасть, і ким вона заволодіє —
Пов'яже його нерозривними узами дії.
8. А лінощі, заздрість, невігластво зроджує тамас —
Брехливими всіх вона прагне приспати устами.
9. До щастя зве саттва, а раджас до пристрасті манить,
Породжує неуцтво тамас, і розум туманить.
10. Подолані раджас і саттва — підноситься тамас,
А раджас і тамас побореш — то саттва зосталась.
11. Допоки вона перевагу утримує, доти
Струмує проміння знання від твоєї істоти.
12. А гору бере почуття із потребою дії —
Всією істотою раджас тоді володіє.
13. Коли зледащів хто, зробився байдужим до всього —
Це тамас святкує в естві у його перемогу.
14. При саттві в людини земні завертаються строки,
Й вона потрапляє туди, де боги і пророки.
15. Знай, пристрасні, вмерши, у кармі відроджені будуть,
А темні відродяться знову із лона облуди.
16. Плід саттви — це доброї справи висока свідомість,
Плід раджаса — муки, а тамаса плід — невідомість.
17. Від саттви іде пізнання, йде від раджаса — хтивість,
А тамас породжує неуцтво й непросвітлимість.
18. Хто в саттві — йде в гору, хто в раджасі — посередині,
Хто в тамаса темного владі — на самій долині.

19. Той, хто в пізнанні, окрім мене, нікого не знає,
Вступає у гун володіння, у мене вступає.

20. Хто гуни всі три перейшов у стремлінні упертім —
Звільнився навек від народження, старості й смерті».

21. «По чім же того, хто всі гуни пройшов, розпізнати?
Скажи, що чинив, як спокуси зумів подолати?»

22. «Хто перед приходом знання, незнання, а чи діла,
Не плаче й не прагне, щоб вийшли вони з його тіла,

23. Стійкий, незворушний у радості й горі, мов камінь,
Стійкий у хулі і хвалі почуттями й думками,

24. До друга і недруга рівний, байдужий до слави, —
Той гуни здолає, земні покидаючи справи.

25. Хто тільки до мене безмежною вірою прагне,
Той, гуни земні перейшовши, вступає у брагмо.

26. Бо я є оселя того, хто не відає скону, —
Оселя безсмертного блага і правди закону».

ПІСНЯ П'ЯТНАДЦЯТА ЙОГА НАЙВИЩОГО ДУХУ

1. «Довідайсь про дерево вічне баньян, — мовив Крішна, —
Донизу гілками, а з коренів — крона розкішна.
2. Угору й донизу сучки його — з гун, а коріння
Додолу, то наче у світі людські покоління.
3. На дереві тому початку й кінця не збагнути,
Ударом меча лиш коріння оте розітнути.
4. Ставай на дорогу, з якої уже не звертати, —
Веду я до вічного духа, де світу початок.
5. Без гордості і без принижень, без вигоди й цілі
У царство найвищого Атмана входять прозрілі.
6. Не гріти там сонцю і місяцю там не світити,
Звідтіль не вернутися — там моя вічна обитель.
7. Лиш частка мене є живими істотами в світі,
І манить до себе чуття із природи-пракріті.
8. Вселяючись в тіло або виселяючи звідти,
Всевишній розносить чуття, наче запахи вітер.
9. Він слухом, і зором, і нюхом, і смаком заразом —
Сюди долучити потрібно ще доторк і розум.
10. В оточенні гун розкошує, до втіхи охочий,
Та суть перевтілень побачать лиш розуму очі.
11. Його просвітленні у власному «я» розпізнали,
Не вгледіли розумом й духом лиш недосконалі.
12. Від мене йде світло, яке опромінює світ цей,
І сонячне, місячне, зоряне світло — теж звідси.
13. Заради життя я спускаюсь на землю з висока,
Істоти земні життєдайним напоюю соком.
14. Вогнем стаючи, у тіла всіх живущих вступаю,
І їжу засвоїти тілові допомагаю.
15. Я — в кожному. Без мене не маєш чуттів, ані знань ти,
Всіх вед я тлумач і водночас творець я веданти.
16. Пуруші є — плинний і вічний, один — всередині
Істот всіх земних, ну а другий — на ясній вершині.
17. Є третій — найвищий пуруша, він вічно триває,
Він — Атман на ймення, світами трьома він владає.
18. Та я понад плинним і понад одвічним так само,
Тому наречений у ведах я Пурушоттама.

19. Хто духа найвищого в мені пізнав, просвітлений,
Той вірний мені і еством усім прагне до мене.

20. Я мудрість тобі возвістив сокровенну, щоби ти,
Осягши її, те здійснив, що повинен здійснити».

ПІСНЯ ШІСТНАДЦЯТА

БОЖЕСТВЕННІ І АСУРИЧНІ НАТУРИ

1. «Безстрашність і стійкість, — вів Крішна, — у вивченні йоги,
Жертовність і самовладання, подвижництво строге,

2. Вгамованість, умиротворенність, м'якість, правдивість,
Відреченість, скромність, незлобність і некорисливість,

3. Терплячість, бадьорість, незламність, відсутність гордині —
Приносять божественне благословення людині.

4. Пихатість, невігластво, грубість, чванливість натури —
Такими для долі земної вродились асури.

5. Затям же: дорога блаженних веде до свободи,
А доля асурів їх тільки в тенета заводить.

6. Тож, Арджуно, запам'ятай: в світі цьому боги є,
Але ж і в ясных небожителів теж вороги є.

7. Не знають пристойності, ані моралі ці люди,
Живуть за законами кривди, обману, облуди.

8. Для них світ минуций — без правди, основи, Ішвари,
Він виник не з карми, а з Ками звабливого мари.

9. Безумці, вони розсівають злобу і ненависть,
Злочинці, ворожі життю, всьому світові навіть.

10. Погрузлі в лукавстві, брехні, у надмірності блудства,
Живуть за брудними законами користолюбства.

11. Як хіть свою задовольнити — думки їх єдині,
Єдине у них виправдання — що світ такий нині.

12. Їх в'яжуть, як змії, розпусти і злобності пута,
Думками про розкіш і скарби душа їхня скута.

13. Сьогодні утіха одна, друга буде потому,
Ті речі мої, ці я візьму з сусіднього дому.

14. Того я убив, з цим розправитись завтра удасться,
Я сильний, у всьому мене супроводжує щастя.

15. Я знатний, багатий, зрівняється хто ще зі мною?
Так мислить обійнятий заздрістю і глупотою.

16. Порочні думками, заплугавшись в хитроців сіті,
Вони потрапляють до пекла, брехливі й неситі.

17. Пихаті, корисливі, сповнені безуму, хтиві,
І жертви приносять вони незаконні, фальшиві.

18. Невдячні, лихі, криводушні у слові і ділі,
Мене ненавидять в чужому і власному тілі.

19. Їх, заздрих, нікчемних, нестриманих і деспотичних,
В потоці життя я у лонах селю асуричних.

20. В кільці нескінченних народжень в цих лонах вони ще
Мене навіть не осягнувши, йдуть шляхом найнижчим.

21. У пеклі ворота є три, які гублять людину:
Зажерливість, хтивість і гнів — їх потрібно покинуть.

22. Людина, звияжцю, яка обминула ці брами,
Досягне блаженства, в ворота ступаючи Брами.

23. Хто вічні закони міняє на вигідні власні,
На шлях щонайвищий не ступить, не матиме щастя.

24. Знай, шастри писання — для тебе закон від сьогодні,
Звершити тобі, що записано в тому законі».

ПІСНЯ СІМНАДЦЯТА ТРИ РІЗНОВИДИ ВІРИ

1. «А ті, які, шастри відкинувши, в вірі zostались, —
Який їхній стан, Крішно: саттва, чи раджас, чи тамас?»
2. «Троякою є віра тих, що у плоті рожденні:
Є віра духовна, чуттєва і є віра темна.
3. Знай, суті людини і віра її відповідна,
Із віри людини і суть її, Арджуно, видно.
4. Блаженні несуть жертву Богові, хтиві — ракшасам,
А темні — видінням і духам найвищим тим часом.
5. Хто чинить насильство над тілом, зневаживши шастри,
Хто прагне в розпусту, неначе у пастку, упасти, —
6. Той нівечить сутність свою у тілесній натурі —
Походять учинки такі від наказу асурів.
7. Пожива, приємна на смак, є трояка для смертних,
Так само, як дар або подвиг, так само, як жертва.
8. Блаженним до смаку — олійна, м'яка, соковита,
Що зміцнює силу, здоров'я, дає довголіття.
9. Для пристрасних люба: гаряча, солонна, пекуча,
Вона їх постійно важкими хворобами мучить.
10. Гнила і несвіжа, від трапези рештки — для темних,
Для інших вона неспоживна, а їм же — приємна.
11. Та жертва, яку по святому закону від серця,
А не від принуки приносять, — блаженних це жертва.
12. А пристрасних жертва націлена на результати,
Вона з розрахунку — ти маєш про це пам'ятати.
13. Коли ж буде жертва без дару, то жертва ця темна,
А значить, що жертва ця — поза законом, даремна.
14. Шаноба богів і наставників мудрих, умілих,
Цнотливість і чесність йменується подвигом тіла.
15. Привітність і стриманість від непоштивого слова,
Читання священних писань зветься подвигом мови.
16. Мовчазність, прихильність, довірливість серця, одвертість,
Думок чистота називається подвигом серця.
17. Затям, що зоветься блаженним цей подвиг троякий,
Бо здійснений вірою, а не заради віддяки.
18. А подвиг, в основі якого лежить розрахунок,
Нещирий, і подвиг такий не береться в рахунок.

19. Той подвиг, що твориться з наміром злісно-таємним
Для самотуртур або вбивства когось, зветься темним.

20. Дарунок без натяку на віддарунок зустрічний,
Дарунок як самопожертва зоветься саттвичним.

21. Коли ж він із наміром небезкорисливим даний,
Він із розрахунку, і Богу такий не жаданий.

22. А дар недостойному, даний з презирством ганебним,
Невчасний, нечесний — такий дар вважається темним.

23. Ом тат сат — три різні наймення для брагмо одного,
Брамини, і веди, і жертви виходять від нього,

24. Хто брагмо осяг, вимовляє той ом молитовне,
Завжди перед подвигом або обрядом жертвним.

25. А тат вимовляють, підносячи Богові жертву,
Щоб плоть вгамувати, зробити живу, а не мертву.

26. Цим словом завжди визначається благо загальне,
Воно спонукає людину на діло похвальне.

27. Сат — поряд із жертвою, з подвигом мужнім без страху,
Сат — поряд з діянням заради єдиного брагмо.

28. Асат — зуться жертви, любові теплом не зігріті,
Ніщо вони, Арджуно, в цьому і в іншому світі».

ПІСНЯ ВІСІМНАДЦЯТА ЗАВЕРШЕННЯ. ЙОГА ЗРЕЧЕННЯ

1. «Яви мені, — витязь до Кришни промовив, — могутність:
Скажи, в чім відречення, в чому ж бо зречення сутність?»
2. «Відречений той, хто назовсім відрікся від дії,
А зречений — хто лиш плодом її не володіє.
3. Одні мудреці поучають: хто діє, той грішний.
Жертвних дарів покидати не треба — вчать інші.
4. Свою тепер думку скажу я, звитяжцю, щоб знав ти:
Три види відречень на світі слід розпізнавати.
5. І подвиги й жертви з дарами сумлінно виконуй —
Очисники щедрих вони, запорука закону.
6. Та справу звершивши, лишайся до плоду байдужим,
Такою є думка моя непохитна, о мужній.
7. Знай, звершувать дію потрібно постійно й недремно,
Відмова від неї — цей шлях вважається темним.
8. Хто дію почату покинув боязні в догоду,
Відречення звершує, не дочекавшись плоду.
9. Хто виконав дію, відрікшись від плоду навічно,
Той, витязю мужній, відречення здійснив саттвичне.
10. За діло й нелюбе відречений візьметься зразу,
Перейнятий саттвою, він подолає відразу.
11. Покинути дію народжений жоден не сміє,
Відмовитись може лише від плодів тої дії.
12. Жаданим, небажаним, змішаним плід є для смертних,
Та плоду того уникають відречені вперто.
13. Причин є аж п'ять, які дію спонукують кожну,
І кожну із них я тобі розтлумачити можу:
14. Це тіло, зусилля, чуття — і потрібно додати:
Вершителя й волю божественну — п'яту.
15. Що серцем, чи словом, чи ділом людина не чинить —
І грішне і праведне — нею кермує причина.
16. Хто думає, буцімто сам своє звершує дійство,
Не знає, сердега, хто в дії керує ним дійсно.
17. Чий дух не самотній і розум тверезий у кого,
Той, навіть убивши, сам не убиває нікого.
18. Спонуки — знавець, пізнання і предмет пізнавання,
А дія, причина, діяч — то вже сума діяння.

19. Троякого роду і дія, й діяч, і знання є,
В переліку гуна за якістю їх розрізняє.
20. Знання благочесне, затям, бачить сутність єдину
В істотах усіх — невмирущу і неподілиму.
21. Знання, що в істоті вбачає лиш сутність окрему,
Завжди називати знанням зацікавленим треба.
22. Знання, до одного скероване лиш результату,
Не прагне до істини — темним його треба звати.
23. Якщо на вигоду у дії немає чекання,
То дію таку благочесною зви без вагання.
24. Хто, чинячи дію, її результатам радіє,
Той здійснює тільки свою зацікавлену дію.
25. А дія на шкоду або ж на погибель даремну,
Це дія, учинена від безрозсудності, темна.
26. Блаженним з людей діяча називають такого,
Поразка й звитяга в житті не існують для кого.
27. Діяч, що у вчинках до власної вигоди рветься,
Підданцем і щастя й біди, — зацікавленим зветься,
28. А темним зоветься тупий, слабодухий, брехливий,
Упертий, підступний, скупий, недовірливий, мстивий.
29. Про гуни учення ще, Арджуно, добре послухай:
Про три різновиди властивостей розуму й духа.
30. Котрий кругообігу знає закони одвічні, —
Це благочестивості розум, це розум саттвичний.
31. Котрий же учинює дію, пізнати не в змозі,
В чім віра, а в чому безвір'я, — це пристрасті розум.
32. За правду приймає брехню, як за ніч світло денне,
Окутаний мороком розум, він названий темним.
33. Та стійкість, якою підтримує його одвічно
Діяльність і силу чуття — це є стійкість саттвична.
34. Ту стійкість, яка тільки користі й вигоді служить,
Зови зацікавленою і шкідливою, мужній.
35. Та стійкість, яка не освітлена саявом науки,
Є темною стійкістю, повною страху і муки.
36. Про радість трояку послухай іще наостання:
Та, котра радує знову і знову, гамає страждання,
37. Спочатку вона — як отрута, відтак — як амріта,
Це радість блаженства, бо розуму світлом зігріта.

38. Є радість, що спершу — амріта, а потім — отрута,
Це пристрасна радість, це радість втішання здобутим.
39. А радість така, що засліплює розум і серце,
Породжена сном і оманною — темною зветься.
40. Істоти нема між людьми й між безсмертним теж ні,
Хто був би від даних природою гун незалежний.
41. Подвижнику, знай, що обов'язки кожної касты
До гун відповідно потрібно усі розікласти.
42. Правдивість і самовладання, знання і терпіння,
Приборкання плоті — обов'язки вічні брамина.
43. Хоробрість у битві, щедрота, уміння прощати —
Обов'язки вічні, якими керується кшатрій.
44. Рільництво, торгівля — обов'язки вайш'ів, о мудрий,
А бути слугою — одвічні обов'язки шудри.
45. У власній рожденній природі, шануючи сталість,
Обов'язку вірний — у кармі здобув досконалість.
46. Шануючи того, котрий увесь світ цей воздвигнув,
Здобуде в трудах досконалість і щастя людина.
47. Своя карма ліпша чужої, хай та буде гарна,
Не чинить гріха, хто виконує вроджену карму.
48. Свою карму, навіть гріховну, сповняє людина;
Окутаний відступ гріхом, наче полум'я — димом.
49. Дійде досконалості той, хто йде зречення шляхом,
Не скований пристрасстю, ані стражданням, ні страхом.
50. Як у вдосконаленні брагмо сягає людина,
Послухай, звитяжцю, бо це пізнання верховина.
51. Хто ум просвітливши і власні чуття подолавши,
Приємне й бридке відвернувши від себе назавше,
52. Обравши самотність, земні залишаючи справи,
Поринув у роздуми, у споглядання, у вправи,
53. Звільнившись від гніву, від пихи, такий повсякчасно
Приходить до брагмо, втрачаючи «я» своє власне.
54. Просвітлений духом уже не страждає, не прагне,
Найвищого мого він благословення досягне.
55. Так благословенням мою він пізнає могутність,
Пізнавши її, у мою проникатиме сутність.
56. Хто, захисту прагнучи, діяти не перестане,
Моїм повелінням дійде невмирущого стану.

57. Діла всі мені доручивши до цілі в дорозі,
Про мене лиш, Арджуно, думай, вправляючись в йозі.
58. З думками про мене ти скрізь переможеш віднині,
Та згинеш, піддавшись власній сваволі й гордині.
59. Піддавшись гордині, ти твердиш: до бою не стану.
Та марно, бо карма твоя проти тебе повстане.
60. Ти з'язаний кармою, власній природі підвладний,
Призначене здійсниш: над кармою розум не владний.
61. І знай же, що Бог в серці кожному перебуває,
І, наче гончар, майї силою всіх обертає.
62. Єством усім, Арджуно, ввір себе милості Бога,
І ввійдеш, звитяжцю, у вічні Господні чертоги.
63. Тобі я знання сповістив, таємніше від тайни,
Тепер собі шлях вибирай і по ньому ступай-но.
64. Послухай повчання моє найсвятіше, останнє,
Обранцю Господній, і благом тобі воно стане.
65. Мені бий поклін, величай, жертвуй, думай про мене;
66. Мене так сягнеш, обіцяю тобі достеменно.
67. Лиши усі сумніви, дій лиш для мене одного,
Я звільню навіки тебе від усього лихого.
68. Це слово моє не для тих, хто до бою не стане,
Або ж лихословить про мене брудними устами.
69. А хто іще учням звістить моє вічне учення —
Мені поклоніння содіє і прийде до мене.
70. Мені між людей на землі ти найбільше жаданий,
Для діла святого мені ти провіщенням даний.
71. Хто буде вивчати цю бесіду нашу зі смертних,
Мені принесе він, вважаю я, мудрості жертву.
72. І тих, хто повірить у мудрість цю без розуміння,
У світі блаженних чекатиме також спасіння.
73. Чи, мислі свої зосередивши, все зрозумів ти?
Тривоги і сумніви, мужній, здолати зумів ти?»
74. «Явив ти мені, — мовив Арджуна, — істини слово,
Я стійко твоє повеління здійснити готовий».
75. Так вислухав я оцю бесіду мудру і строгу
Відважного витязя Арджуни й Крішні самого.
76. Так милістю В'яси вслухався у мову вогнисту

Найвищої тайни із Господа уст особисто.

77. Я згадую Арджуни й Крішні священну розмову,
І радість приймаю у душу, неначе обнову.

78. Обличчя Всевишнього бачу ясне, просвітленне,
І повниться втіхою й радістю серце у мене.

79. Де Арджуна-лучник із Крішною — владарем йоги,
Там буде удача, там правди завжди перемога.

ПРИМІТКИ

Адгарма — беззаконня, нечесність.

Амріта — пожива богів, нектар.

Арієць, арій — назва представника народів, які належать до індоевропейської, зокрема ірано-індійської мовної групи.

Асіта — легендарний мудрець-праведник.

Айравата — священний слон, який народився з амріти (нектару).

Асури — люди, які не дотримуються приписів шастр і живуть лише заради насолоди, вороги богів.

Атман — індивідуальне духовне начало, а також верховна божественна сутність, одне з центральних понять філософії та релігії індуїзму.

Бгіма — полководець пандавів.

Бгішма — полководець кауравів, родоначальник династії.

Без-дія — особливий стан, у котрому виконувани дії (думки, слова, фізичні дії) не зав'язують нових вузлів карми. Досягається через відсутність матеріальних бажань і зосередження на Абсолюті (Богові). Пор. «неделание» у Кастанеди. Не плутати зі звичайною бездією.

Брама (Брагма) — першостворена жива істота, творець Всесвіту і всіх форм життя.

Брагмасутра — одна з найдавніших пам'яток релігійної та філософської думки Індії, священна книга індуїзму.

Брагмачар'я — наближення до Бога шляхом цнотливого способу життя, відмова від чуттєвих насолод.

Брагмо — першооснова всього сущого, безособистісний аспект Бога, абсолютна свідомість.

Брігаспаті — головний жрець бога Індри.

Брігатсаман — одна з пісень священної книги гімнів Атгарваведи (5,5,19,2).

Вайш'я — представник касты рільників і купців у давній Індії.

Васудева — родове ім'я Крішні за іменем його батька.

Ваю — бог вітру, подібно до слов'янського Стрибога.

Веданта — збірник трактатів, тлумачення вед.

Веди — первісні священні писання стародавніх індійців, збірник гімнів і обрядових правил.

Вівасвант — давня назва бога Сонця, перший учень Крішні, йому була вручена «Бгагавадгіта».

В'яса — мудрець, якому приписується авторство «Махабгарати».

Ґуни — якості, властивості, ознаки природи і людей. Розрізняються три види ґун: саттва (благочестя, гармонія), раджас (пристрасть, рух) і тамас (невігластво, інерція); ґуни визначають мислення і поведінку приналежних до них людей. Завдяки взаємодії ґун відбувається творення, існування і знищення

світу.

Данави — нащадки міфічної Дани, що боролася проти богів; демони.

Дгарма — основа, закон, обов'язок.

Дгрітараштра — сліпий раджа, візник якого, Санджая, був наділений здатністю бачити все, що відбувається на полі бою.

Ікшваку — раджа, герой багатьох легенд.

Індра — бог грому, подібно до слов'янського Перуна.

Ішвара — Господь, Бог.

Йога — одна з систем давньоіндійської філософії; різні фізичні та розумові вправи з метою визволення духу і з'єднання людини з Богом.

Йогин — прихильник йоги, який різними вправами прагне досягти духовного вдосконалення.

Кама — бог пристрасті, спокусник, уособлення еротики.

Карма — закон, згідно з яким добрі або погані вчинки людини визначають характер її наступного існування через кільце народжень і смертей.

Карма-йога — пізнання Бога через пожертву йому плодів своєї діяльності.

Капіла — живе втілення Крішни.

Каunteя — син Кунті; ім'я стосується трьох братів, один з яких — Арджуна.

Крішна — бог в індуїстському небесному пантеоні, втілення бога сонця Вішну; герой «Махабгарати», де виступає дядьком Арджуни.

Кшатрій — представник касты воїнів і правителів у стародавній Індії.

Кубера (Кувера) — головний охоронець скарбів напівбогів.

Куру (Курукшетра) — священна земля, поле дгарми (закону), місце прощ стародавніх індійців, де Всевишній зійшов на землю наставити людей на праведну дорогу.

Магатма — велика душа. Цей епітет прикладають до особливо ушлюблених людей, напр.: Магатма Ганді.

Майя — ілюзія реального світу, магічна божественна сила, що змушує людину забути свою фізичну природу.

Манас — розум, здатність осмислювати враження і сприйняття.

Мантра — священний вислів із вед.

Ману — прабатько людства, який передав науку «Бгагавадгіти» своєму синові Ікшваку, цареві Землі.

Меру — гора, ушлюблена природними багатствами.

Нірвана — стан вищого блаженства душі, яка звільнилася від фізичних перевтілень і зливається з духовною першоосновою.

Ом — склад мови, який символізує абсолют, брагмо.

Ом тат сат — священні заклинання, які вимовляються перед, під час і після жертвовного обряду.

Панду — батько Арджуни.

Пракриті — первісне матеріальне начало, природа.

Пуруша — духовне начало індивідуальної душі.

Пурушоттама — верховний Бог.

Раджас — одна з трьох властивостей природи і людини, що означає рух і пристрасть.

Ракшаси — злі духи, людожери.

Рігведа, Самаведа, Яджурведа — збірки священних індуїстських гімнів. Рігведа — найстаріша пам'ятка релігійної творчості аріїв: заклинання богів, яким приносять жертви; Самаведа містить гімни, які співають під час жертвоприношень; Яджурведа містить опис цього ритуалу.

Ріші — вчитель, мудрець; у залежності від каст розрізнялися брагмаріші та раджаріші, а над ними були божественні деваріші, один з яких — Нарада.

Рудри — боги вітру та грози (їх налічувалося одинадцять), один з них — втілення бога Шіви.

Самадгі — постійно зосереджений розум, стан цілковитої нечуттєвості, заглиблення у свідомість Бога.

Самсара — світовий потік життя через кільце народжень і смертей.

Санк'я — дослідження духу (пуруші) і природи (пракриті), поєднання яких зумовлює розвиток Всесвіту і людини, шлях пізнання Бога через відмову від чуттєвої насолоди.

Санньясин — прихильник санньяси — одного з шляхів, який передбачає не цілковите, а часткове відречення від діяльності.

Саттва — одна з властивостей природи і людини, що означає благочестя і гармонію.

Свасті! — вигук, подібний до «Господи, помилуй!» або «Мир вам!»

Сканда — головний полководець царства Індри.

Тамас — одна з властивостей природи і людини, що означає інерцію і невігластво.

Уччайшрава — священний кінь, що народився з амріти (нектару).

Ушана — духовний учитель демонів.

Чітрадага — найкращий співець царства Індри.

Шіва — бог, який керує матеріальною гуною, покровитель тварин

Шудри — представники каст слуг в стародавній Індії.

Джерело:

Бгагавадгіта (божественна пісня): З санскриту / Переклад і примітки Миколи Ільницького. Передмова Галини Дідківської. Художнє оформлення Василя Сави // Бібліотека альманаху українців Європи «Зерна». Париж;

Львів; Цейкагу, 1999. № 11 (19).